

Катерина Бабкина

Костя

Вийшло так, що в дитинстві сукні шив мені дід. До війни він щось там точив на верстатах, якісь досить точні деталі, пальці мав чутливі і обережні, а на війні втратив очі. Очі – не ноги, баба прийняла його радо, до війни були вони так собі, пара до танців, а по війні цілий дід, кремезний, теплий, справжній – хіба без очей – міг вважатися за сильно пощастило. Дід не лише гарно танцював, але й умів домовлятися, а тому якось та десь усе знаходив собі підробіток, переважно через товариство ветеранів читав у технікумах лекції. Лекції були з наукового комунізму, ну та менше з тим. Якось за тими лекціями дід навіть примудрився отримати заочно історичну освіту. Ходив усюди з тим тонким гучним патичком і в стильних окулярах, усі йому допомагали.

За верстатами дід дуже сумував. Верстат йому нагадувала бабина швейна машинка “Подільськ” з її металевим брязкотом і легкодоступними, змащеними солідолом механічними частинами: на ній баба зшивала з поспутих підковдр простирадла, з протертих простирадел – наволочки, а з протертих наволочок – мішки для круп. Ніколи нічого вишуканішого за котоновий мішок на гречку баба не вшила та й не намагалася. Зрештою, вона була бухгалтером у Військторгу, це означало і гроші, і зв’язки – і одяг вона шила який хотіла в кого лише заманеться.

Дідові подобалося торкатися машинки, гладити її, обмацувати. Крутити потрошку ручку, слухати, як рухається голка, або ще підставляти під голку листок паперу і обмацувати потім залишені нею дірочки. На звук і дотик навчився дід заправляти нитку і відчувати довжину стіжка, швидкість руху голки, години і години витратив він на розуміння того, як за нехитрим рухом, оберт за оберт, сплітається нитка і робить різні шви. Цього всього я, власне, не знаю, тільки собі придумую: коли я народилася, сліпий дід пристойно вже шив.

Не знаю, кому як, а мені він особливо став у пригоді, коли розвалився Союз і у нас не було нічого взагалі, навіть їжі. Баба й дід вийшли вже на пенсію, а мама працювала в школі: вона викладала безнадійну літературу, бо з літератури ж ніхто не ходить навіть на репетиторство. Учні маму дуже любили, приходили до неї з квітами ще багато-багато років по тому, як закінчували школу, але з квітів не проживеш.

Раніше шиття було дідовою лише парафією і виключно його ж забавою: він міг подарувати мені сорочку, акуратну, завжди добру за розміром, з бездоганно обметаними дірочками для гудзиків, зелену або чорну; або часом вшити ляльку на руку – таку, в яку

пхаєш пальці і можна робити ляльковий театр, ведмедя чи навіть слона. Рот і очі прострочені в них завжди були ниткою одного кольору – темно-коричневою, надійною, міцною.

А тут я взяла раптом діда в свої руки, і з того зробилася змова, теж міцна і надійна, така, що зблизила нас і дала обом тоді змогу не збожеволіти – і мені, в мої майже 9, і дідові, в його майже 70.

- Де тримає баба отрези? – спитала якось я діда.

“Отрезів” – звитків добрих, гарних тканин – я знала, вдома з часів Воєнторгу було вдосталь. Діда бабині отрезив не цікавили, він любив прості і чесні тканини, найбільше – грубий катон. Але де отрезив лежать, дід, звісно, знав: удома він знав усе краще за всіх, якщо загубиш щось, завжди слід було питати діда, і він зразу й казав де і переважно не помилявся.

Я вибрала темно-бордовий оксамит або, як казали на нього, плюш. Мені здавався він розкішним, якимось таким, як у журналах Burda, що їх хтозна-звідки приносила мама погортати не надовго, на день-два щонайбільше. Бабі було вже тоді не до отрезів, вона торгувала на базарі цукром і крупами, відсипаючи потроху в ушиті нею ж колись мішки, щоби ми всі взагалі не зійшли на пси. Мама приходила зі школи і вчила англійську: в перспективі скласти якісь іспити в інституті післядипломної освіти і змінити фах здавалося їй вирішенням усіх проблем, англійську вчити хотіли тоді всі, вона довго воювала зі словами wardrobe, obsolete чи education, і потім навіть склала іспити, але мову так і не вивчила.

Ніхто, коротше, нам із дідом не заважав. Він довго й уважно слухав, яка мала бути сукня, пряма, так, але приталена (трошки) і з виточками на грудях (навіщо, Настько? – і дід сміявся), і щоби можна було підшити підплечники (спороті з котрогось із бабиних піджаків), і три гудзички (я сама дошию), і круглий виріз, і рукави на три чверті, і вище коліна, але не сильно.

Дід обережно водив уздовж мене руками, обмацував плечі і стегна, і руки, і ключиці. Коли нікого не було вдома, ми згорнули килим, дід розстелив на підлозі бордовий плюш і повзав по ньому, вирізаючи лише йому, дідові, зрозумілі шматки спеціально нагостреним з обох боків ножем, який він уже давно собі придумав і нагострив. На паркеті після цього лишилися засічки й подряпини, згодом там, під килимом, їх зробилося ще багато. Шив дід дуже повільно, але воно того вартувало.

На першій своїй шкільній дискотеці я мала найкращу сукню. Тоді ще модні були гольфи, щоби тільки закривали коліно; я обрізала якісь старі теплі чорні колготи, і дід на

своїй машинці обметав мені верх, ці гольфи весь час сповзали, але з такою сукнею ніхто на це не зважав.

Дід не розпитував, як мені було в сукні. Дід спрагло чекав, якою ж мала бути ще одна.

За тим ми і провели три наступних роки. Я гортала журнали, які приносила мама, і переповідала дідові все, що бачила там, про тканини і фактури, фасони – виточки, лацкани, довжини, силуети. Разом ми гладили і обмацували бабині отрезив – вибирали. А тоді чекали, поки всіх не буде вдома, згортали килим, розгортали черговий отрез – і дід кроїв, навпомацки, залишаючи на паркеті ці особливі шрами – я дотепер так і не лакувала його, цей паркет, килимів уже, ясно, немає, але затерті ногами де-не-де проступають кравецькі порізи. Дід був мені найліпшим другом, знав усі мої думки й таємниці, і навіть пробачив, коли одну із суконь я продала однокласниці Мар'яні, я цим пишалася, а от дід чомусь не оцінив, в його радянську свідомість не вписувалася жодна несанкціонована торгівля. Звісно, я робила це й потім, але потайки, дід ніколи не питав, де та чи інша сукня і як часто я їх вбираю. Я підкидала гроші мамі – дрібними купюрами, в гаманець, ніби вони там і були, або ще казала, що знайшла на вулиці, або й просто витрачала сама, на тістечка, кока-колу, помаду і постери.

З часом суконь мені було треба все менше, в мене з'явилися джинси-кльош, і міняти можна було тільки сорочки, футболки і светри, все менше часу я проводила з дідом: йому не подобалася музика, що її я воліла слухати з кволого програвача-фм, та й все менше ставало думок, які я би наважилася з дідом розділити. Всі його історії були переслухані, баба стала немічна і вже нікуди не ходила торгувати, часом мовчки сиділа при дідові, він крутив собі потроху машинку, а баба дивилася на нього, ніби колись не надивилася і тепер надолужувала.

Сукні дід продовжував мені шити, все повільніше і повільніше, і всі вони, до останньої – для академконцерту в музичну школу – були пречудові. Тихо, за машинкою, він і відійшов – мабуть, таки страждав від самотності, бо з якоїсь дурості, як ми з'ясували вже потім, попрострочував машинкою сторінки деяких книг і багато старих фотографій.

Я так і не викинула жодної із тих суконь, стільки сліпої любові і нерозмінної пам'яті в них залишилося; якби могла, то, мабуть, відкупила би й ті, що, вбравши раз чи два, продала однокласникам.

Майже двадцять років по тому Костя, сліпий після боїв за Щастя, опинився в мене вдома, і це було дуже незручно.

Я заїхала за ним у лікарню, де він все ще був на денному стаціонарі, хоча вже вивчив брайль, шукав роботу і долучався до громадської діяльності, у п'ятницю о п'ятій.

План був такий: погуляти з ним коло ріки. Подихати цвітом дерев і молодим листям, послухати пташок, як діти сміються, можливо, я вмовила би його заїхати в молл і купити йому щось із одягу, добре, потрібне, це вже потім я зрозуміла, що ні, мабуть, не вмовила би. Ну, але менше з тим, увечері я мала відвезти його до батьків, на лівий берег, і там Костя й лишався на вихідні.

Вийшло так, що я оплатила Костине лікування, грішми було найпростіше допомагати солдатам цієї дивної війни у власній країні, але він сам захотів познайомитися, як висловилася волонтерка, побачитися, хоча яке вже тут побачитися, коли один із двох без очей.

Дощ вперіщив саме на під'їзді до набережної. Я дуже старалася бути бадьорою, весь час посміхалася, ніби Костя міг мене бачити, посміхалася, як ідіотка: так незручно мені було. І весь час говорила. А Костя тримався впевнено і стримано, здається, втім, я не сильно йому подобалася.

Коли стався оцей дощ, стало зрозуміло, що ніхто ніде гуляти не буде. Я поткнулася було на міст, у бік Костиного дому, але ціле місто вирішило перебраться на Лівий берег, і корки стояли, ніби до завтра. Якимсь треба було розважатися кілька годин, розважатися зі сліпим Костею, якому я не до вподоби.

- Може, в кіно? – запропонувала я і навіть не одразу зрозуміла, що не так. Спершу запала мовчанка, я думала про те, що Костя сильно за мене молодший, років на десять чи щось коло того, а тоді він розреготався. Чесно, щиро, по-справжньому.

І я засміялася також. Я раптом відчула, що більше не не подобаюся йому.^[1] Не треба в кіно, – сказав Костя, – куди ви хочете?^[2] Що? – перепитала я.^[3] От ви – куди хочете? – спитав знову Костя. Ми стояли на світлофорі, дощ

барабанив у скло, двірники працювали на максимальній швидкості.^[4] Я хочу додому, – чесно сказала я, – в мене був довгий день, я багато працювала і

голодна, і хочу додому. Хочу туди. Так.^[5] Я нечасто приводила чоловіків, але Костя і не здавався мені чоловіком. Він сів за

стіл на кухні, щось таке в ньому було просте і шляхетне, я кинула на сковорідку два червоних стейки й увімкнула витяжку. Він простяг руку і обмацував стіну навколо себе, а тоді знайшов полицю і став обмацувати, що на полиці: свічник і мої записники, запасні ключі від машини, дріб'язок з різних країн, фотокартки без рамок – мамині, баби, дідову в мундирі, зразу після війни, ще якісь знімки моїх друзів. Витяжка гуділа, м'ясо смажилося, я причинила вікно і

закурила – знадвору шелестів дощ. Ми поїмо, і я відвезу його додому, мені було добре від того, що між нами не виникло неприязні, і ще я дуже боялася, що він

почне обіцяти, що заробить і поверне мені гроші за лікування чи щось у такому дусі. Нічого з цього не сталося, і тепер було легко.

Я навіть не одразу зрозуміла, що Костя щось говорить.

- Що? – перепитала я, виринувши з дощу і викинувши напівдокурену цигарку кудись униз.

- Я люблю тебе, Настька, – повторив він, – і пам'ятаю на дотик навіть тепер.

Спершу я захотіла повестися грубо: викликати йому таксі – і нехай забирається, навіть без очей, з такими заявами, що він узагалі собі думає, на що розраховує, але швидко стало зрозуміло, що це не він мені говорить, а хтось інший. Хтось інший сказав, а він лише повторює, передає.

Костя тримав у руках дідову фотографію – прострочену, як мені раніше здавалося, машинкою в кілька рядів у нападі якогось печального старечого божевілля.

Костя провів по затертих дірочках пальцями і сказав ще раз, повільно:

- Я люблю тебе, – скільки ж книг, подумала я, де він наосліп лишив мені примітки й поради, свої особливі трактування, що їх хотів розділити зі мною; скільки фотографій, де є смішні або не дуже його коментарі, – Настька, і пам'ятаю на дотик, – старі листівки від невідомих мені людей, на яких він дірочками розповів мені, хто вони були в його, а отже, й певною мірою в моєму житті; стільки любові він залишив мені на потім, на таке довге, довге, нескінченне потім, я могла би ніколи не віднайти цього скарбу, не зрозуміти цих літер, але він точно знав: віднайду і зрозумію. І Костя закінчив: - Навіть тепер.

*

Коробка з гудзиками

Коли мені було шість, ми з нею вкрали і розгубили під танками гудзики.

Гудзики лежали в шухляді трюмо в мене вдома. Я знала, що серед гудзиків є діаманти, і сказала про це Аньці.

Коробка була велика і різьблена, кістяна, із гуркотливою кришкою, в ній би зберігати прикраси з каменів-самоцвітів, в неї скласти б якийсь гранатовий браслет, але, може, тому, що на кришці її був намальований чорно-білий зернистий Кремль, нічого такого всередині не лежало. Тільки гудзики – розсип справжніх, зрештою, скарбів, не те що якісь там брязкальця.

Річ ясна, і до шухлядки з дідовими компасами, бритвами, ювілейними медалями, ножицями й старими армійськими годинниками, і до коробки з гудзиками зокрема мені було зась.

Коробка з гудзиками містила цілу історію бабиного життя після заміжжя, а отже, й історію родини, до якої я належала і нічого поза якою, в принципі, й не знала. Переїзд із Коростеня на Далекий Схід, звідти в Ужгород, звідти до радянсько-китайського кордону, і так ще кілька разів, доки зрештою вони осіли в цьому військовому містечку; поступова розлука з п'ятьма молодшими сестрами, коли вони одна по одній виходили заміж і баба вже не мусила про них дбати: одяг, що вони полишали, бо вже не хотіли забирати, вона сумлінно викидала, зрізавши

гудзики; потім були власні діти – повзунки, сорочечки і сукенки, непримхливі зміни радянської моди на жіночий одяг; зміни у військовій формі та дідові підвищення від капітана і далі, нові кітелі й сорочки, зірочки з погонів; заїзди в гості родичів з Москви і Воронежа, спільні поїздки на море з родинами бабиних сестер, їхні навідини закордон і валізи з подарунками звідти; весілля старшої доньки, новий чоловік удома, перший онук; перші джінси доньок, друга онука, тобто я – все це переживалося і відходило, було новим і ставало буденною частиною життя, і губило, губило, губило гудзики, що їх моя баба дбайливо складала в коробку.

Ми щось таке побачили тоді з Анькою по телевізору – мабуть, це був серіал “Донна Бейджа”, в Аньки вдома завжди був увімкнений телевізор і ніколи нікого не було. Ключ на червоній мотузці завжди бовтався в неї на шиї. Слів “мені не дозволяють” Анька не знала; коли йшлося про те, що мені не можна було щось робити, кудись іти, купатися, палити вогнище, красти булочки в магазині, Анька просто не розуміла мене, як це так і що

таке не можна. Мати залишала їй одну-єдину настанову: нікому не давати знімати з себе труси. Її Анька без зайвих міркувань дотримувалася ревно.

В каламутній воді якихось таємних купалень під ліанами героїня-проститутка знайшла тоді велетенський діамант, прозорий, як сльоза, і великий, як кулак. Трапилося це не в нашому військовому містечку, хоча героїнь такого штибу й там не бракувало, а десь у Венесуелі чи в Бразилії, тобто по телевізору.

- Такий діамант, – сказала я, – є і в нас удома. – Я точно знала, один такий був у коробці з гудзиками, важкий, холодний. Уже тепер я розумію, що це була, либонь, запасна підвіска з якоїсь пошлої люстри.

Анька почала вимагати викрасти діамант і віднести його на болото. Болото, справжнє, поросле травою, з одвічними калюжами, які ніколи не пересихали і цілком могли би служити за купальні, було – Анька знала – на території військової частини, через дорогу від нашого будинку.

Мені не можна було приводити додому чужих, але це був не Аньчин аргумент: коли мене покликали обідати, вона просто пішла зі мною. Баба похитала головою, прицмокнула на Аньчині чорні від бруду п'яти, щось сказала про бідне жиденятко і накрила обід нам обом. Після обіду мені належало спати. Анька ввічливо попрощалася, вийшла з кухні в коридор, відкрила і закрила вхідні двері. Мені ніколи не спало би на думку, що бабу надурити так просто, вона була відразу за стіною, отут, вона думала, що Анька пішла, а Анька залишилася. Мені було страшно.

- Ну, де? – навіть не пошепки сказала вона.

Я з переляку повела її до кімнати і мовчки вказала на шухляду. Вона присіла, абсолютно без вагань її відчинила, без жодної цікавості розгрібла всі дідові пуделка й пакетики – і відкрила коробку. Поворнула гудзики руками, і ми обидві побачили: він був там, у розсіпі дрібних чорних, білих, кольорових, перламутрових і металевих. Діамант – прозорий, як сльоза, великий, як кулак.

Анька закрила коробку, схопила її і побігла з хати геть, а я, абсолютно зневолена, побігла за нею. Ніколи до того я не виходила з дому без дозволу.

Анька була маленька і дуже швидка, вона зімчала з третього поверху вниз і кинулася за будинок, до дороги, за якою стояв паркан військової частини. Я була і так перелякана до краю, а тут ще під нами задвигтіла земля. Я згадала все, що бачила про землетрус в Японії та

Вірменії в новинах, все, що розповідав по війні дід про бомбардування і повітряну тривогу. Якийсь неосяжний гуркіт насувався на нас прямо серед ясного літнього дня, а тут ще я не в ліжку, й Анька викрала гудзики, і ми без дорослих перебігали дорогою.

- Стій, – у сльозах закричала я, і Анька зупинилася просто посеред дороги і запитально на мене глянула. Гуркіт стояв нестерпний, не знати, що то було і звідки він ішов. І, захлинаючись слізьми, я чомусь замість висловити всі свої сумніви і страхи, сказала:

- Віддай! – і обома руками забрала в Аньки коробку з гудзиками.

І в цей момент на нас рушили танки. Це було занадто уже навіть для Аньки, зрештою, вона, як і всі ми тоді, теж виросла на фільмах та історіях про війну.

Анька схопила мене за руку й потягла. Коробка брякнулася долі, і гудзики, як кольорові бризки, пирснули в усі боки. Коли ми перебігли дорогою, Анька штовхнула мене на траву під паркан військової частини, сама стрибнула на мене, закрила руками мою голову і лежала так, аж допоки танки проїхали по всіх бабиних гудзиках і по діамантові – чистому, як сльоза, великому, як кулак – та зникли десь у кінці вулиці, і гуркіт за ними затих.

Коли ми підвелися, через дорогу, на виході з нашого двору, стояла моя баба – в халаті, руки в боки. Анька миттю ковзнула в собачий лаз під парканом і зникла на території військової частини, а я лишилася брудна, в сльозах, з розчавленою коробкою від гудзиків і бабою віч-на-віч.

Винна в усьому, так чи інакше, була Анька. Не пригадую, щоби я так прямо про це сказала, але якось саме на те вийшло, хоча я також була покарана, бо в кожного має бути своя голова на плечах і кожен сам відповідає за свої вчинки. Увечері баба ходила сваритися до Аньчиної мами, але все, що мені вдалося дізнатися про результат цього заходу, – це що Аньчина мама – жидівська шльондра, і що бабі було сказано піти на хуй. Водитися з Анькою мені заборонили, і мені це здавалося цілком справедливим. Наступного разу, коли я вийшла гуляти, Анька сиділа в дворі на гойдалці, я підійшла до неї гордо і сказала:

- Мені не можна з тобою гуляти! Я і не хочу з тобою гуляти, – спокійно сказала Анька, – ти мене зрадила. Йди геть. І я чомусь слухняно пішла – не зовсім геть, але додому, і гуляти не ходила ще

довго. Танки більше попри будинок не їздили: як тоді їх перегнали з військової частини,

так вони десь там, очевидно, й заросли мохом і травою. Ми невдовзі перебралися з військового містечка в центр, сім'я наша роз'їхалася аж по трьох квартирах: тітка з дядьком і старшим братом, дід з бабою і ми з мамою, всі окремо. Здається, за рік чи два дід сказав, що Аньчина мама померла, але, може, то навіть і не її. Єдиний раз, коли я згадала про Аньку, це коли ми з друзями пішли в парк розваг неподалік військового

містечка, уже за власні гроші, двоє дівчат і двоє хлопців, це було майже, майже побачення, і каруселі нам вмикав Аньчин тато, дядя Льоня. Він був чомусь дуже старий. Тоді, у військовому містечку, він був молодий і сильний, і ходив весь час без футболки, з голим волохатим торсом, коли не сидів у тюрмі, а тут – виглядав раптом майже як мій дід і не мав зубів, і каштанове й колись лискуче його волосся посивіло і повилазило, від нього смерділо, але я точно знала, що це був він.

- Добрий день, Наташенька, – сказав він мені, як колись, і я від нього сахнулася. Друзі розпитували мене, але я сказала, що не уявляю, хто це, і взагалі вдала, що нічого такого не було.

І от ми з нею їли устриць у підвальному барі в Гранд Централ, я роздивлялася сторічну кладку на підлозі і ще як чоловіки в білих сорочках, фартухах і фірмових кухарських ковпаках колють мушлі і насипають лід, і розрізають лимон, і дають соус і серветки, і суп тим, хто сідає на барі. Анька прийшла в книгарню в Іст Віледж на презентацію моєї книги, слухала неуважно, весь час відповідала комусь на смс, смиренно дочекалася, доки я роздала кілька автографів, а тоді підійшла і зразу сказала:

- Ну, привіт. Я – Ясмін Грінштейн, не впізнала, що?

Я не впізнала. Я не знала ніколи ніякої Ясмін Грінштейн із короткою стрижкою, пірсингом у брові, в короткій дорогій шкірянці, з сумкою на поясі і з такими ясними очима – оце було абсолютно точно. Але досвід роботи на публіці добре навчив мене ввічливо в таких випадках посміхатися і мовчати.

- Танки, – сказала Ясмін Грінштейн, – гудзики.

Гратися у військовому містечку, крім мене, не було з ким. Батько Аньчин переважно сидів, а мама була досить роботяща і путяща, але й справді померла. Аньку взяли до себе в компанію Вадік, Денис і Ісфар, я пам'ятала їх погано, вони були трішки старші за нас. Вони займалися дрібними грабунками: автомагнітоли, гаманці і прикраси бабусь, замірялися на кіоск, але це було не просто, кіоски тоді тримали завареними в товсті клітки і замкненими на колодку, продавці не виходили цілу зміну, а товар відпускали через мале зовсім віконечко. Хлопці належали до якоїсь більшої організації, вони називали її мафією, принаймні так розповідали Аньці. Анька тинялася за ними, як молодша товаришка і сестра, вміла відмикати машини, винесла з дому все, що не виніс батько. До школи з'являлася, тільки щоби ні в кого не виникало питань, але питань тоді ні в кого ні до чого не виникало: одна країна розвалилася, а інша ще не постала, кожен крутився як умів, військову частину розграбували, всі, хто міг, виїхали з військового містечка, лишилися тільки ті, хто не міг зовсім нічого.

Десь на цьому ми закінчили з устрицями і пляшкою вина і зайшли з іншого боку Гранд Централ: на другому поверсі там був великий чудесний бар, грала тихо музика і десь угорі просто на нас звисала скляна люстра, про підвіски на якій я старалася не думати. Нас провели за столик, і хтось одразу послав Аньці *old fashioned*, вона кивнула головою, привіталася кудись у напівтемряву і замовила нам іще два. Потім іще два. І ще.

Коли Аньці було чотирнадцять, треба було щось вирішувати з майбутнім. Бути дівчам-прийдою вже не випадало. Вона серйозно поговорила про це з Вадіком, Денисом та Ісфаром, вони цілком з нею погодились – вона добре відкривала машини, підпоювала і замолоджувала чоловіків, легко могла витягти ключі від квартири і вивідати адресу абощо – і переговарили про це з кимось із мафії ще. Пропозиція, з якою вони повернулися до Аньки, була така: вона мусить пройти посвяту. На вибір було запропоновано: або вони утрюх її гвалтують, або вона б'ється з ними трьома. По-чоловічому. По-дорослому. В Аньки був час подумати.

Потім ми сіли в блискучий Аньчин BMW і, незважаючи на вже дуже помітну непевність її рухів, хвилин за десять запаркувалася десь, знову ж таки, в Іст Віледж. Анька зайшла в якусь китайську забігайлівку, а вийшла звідти з пляшкою хорошого віскі і двома важкими склянками, хоча, чекаючи на неї, я думала, що вона не вийде ніколи, та й не було, мабуть, насправді ніякої Аньки. Склянки ми потім десь загубили. Ми ходили попри церкву, в яку ходив Енді Воргол, сиділи на траві коло церкви, де Патті Смітт читала свої вірші, пили з горла в обіймах одна одної на високих сходах навпроти будинку, де жив Оден.

Анька поставилася до вибору з усією серйозністю. Так склалося, що вони майже не були знайомі з батьком, але тоді він якраз ошивався вдома. Анька коротко виклала йому суть і спитала прямо: що я маю робити?

І він сказав: бийся.

Він мав би сказати, мабуть: тікай і ховайся, забудь цих людей, піди до школи, знайди якусь роботу, щоби звідси вибратися, візьми участь у будь-якій волонтерській програмі, потрап за кордон, знайди доброго чоловіка і народи дітей, рятуй себе, забудь життя тут і спробуй ніколи більше сюди не повертатися – бодай щось із цього. Але він сказав: бийся.

І Анька билася. По-чоловічому. Як доросла. Тільки їх все одно було троє.

- І знаєш що, – говорила вона, смикаючи себе за кульчик у брові і передаючи мені пляшку десь на розі другої і одинадцятої, на підступах до визначеної на запах підгнилих кавунів ріки, – коли я вже не могла, коли була зовсім побита, коли майже втрачала свідомість, вони все одно мене згвалтували.

Відсутність вибору, його ілюзорність витверезила Аньку. Знову набувши пристойного більш-менш вигляду, вона вирішила ще раз скористатися знайомою схемою, дарма що попереднього разу схема спрацювала так собі. Анька помилася, вирушила до школи і зайшла до директорки. Так склалося, що й із директоркою Анька майже не була знайома, але коротко виклала їй суть – про маму, батька і про те, що давно живе сама, оминувши, звісно, найсвіжіші деталі, а може, й не оминаючи, і спитала прямо: що я маю робити?

Директорка школи була збентежена, але не довго. Звідкись вона відкопала, що Аньчина мама була єврейка, а далі все тоді – якраз був такий вдалий час – робилося дуже швидко. Аньку прилаштували в програму обміну – чомусь це так називалося, хоча ніхто ні з ким нічим не мінявся, а просто єврейських дітей за бажання або з дозволу їхніх батьків забирали в прийоми в ізраїльські сім'ї.

Там Анька закінчила курси з івриту і школу. В 17 їй треба було зробити собі документи – у неї не було жодних, крім якогось дитячого свідоцтва і нечитабельної паперової посвідки – і вона вирішила, щоби двічі не вставати, взяти собі нормальне ім'я- прізвище, і там-таки їх вигадала, коло конторки, міняючи своє свідоцтво і посвідку на обіцянку скорого ізраїльського паспорта.

- Чому Ясмін Грінштейн, – питала я, дошукуючись аналогій чи знаків. Сонце зійшло і забарвило воду ріки перед нами в сіре й рожеве, за рікою мерехтіли вогні Вільямсбурга.

- Не знаю, але чому би й не Ясмін Грінштейн, – сказала Анька, яка жодних аналогій чи знаків ніколи не дошукувала там, де не слід, і взагалі завжди була швидка і конкретна. Ясмін Грінштейн відслужила в армії, закінчила університет, заснувала бізнес, продала його, а сама очолила філію своєї ж компанії в Нью-Йорку. Десь у деревах за нашими спинами заспівала одинока пташка, вітаючи новий день. Анька притулила голову до мого плеча, її губи лоскотали мені шию.

- Ти не знаєш, де папа? – спитала вона.^[SEP] Не знаю, – збрехала я. Анька засміялася. Брехати я як не вміла, так і не навчилася. - Скажи йому дякую, чуєш. За оце все. Скажи йому дякую, що він тоді так сказав.

Що він мене до них послав. Узагалі, повернешся – піди і скажи йому. Дякую. І ще що- небудь. Що хочеш, але дякую – обов'язково скажи.

І я зробила, як наказала Анька. Я ж завжди робила, як вона наказувала.

Листя тихо кружляло порожнім парком, за відсутності на майданчику дерев здавалося, що його скидають у розпуці покинуті каруселі. Качелі-цепочки повільно і

загрозливо гойдалися на довгих іржавих цепочках. Не знаю, чи хоч хтось узагалі приходив у цей парк тепер.

Дядя Льоня сидів на кривому стільці біля щитка і спав. Або просто сидів із заплющеними очима і важко дихав.

- Добрий день, – сказала я. Він відкрив очі. Включите мені цепочки. Цепочки не роблять, - відповів він. - А ромашка? – спитала я.

- Ромашка не робить, - відповів він. Включіть що-небудь, - попросила я. Двадцять гривень, – невпевнено сказав дядя Льоня. Я мовчки простягла йому

купюру, він швидко схопив її і заховав, а тоді перемкнув щось на щитку – і найбільша, зовсім дитяча карусель повільно заворушилася. Там були коні й олені, і слони, і колісниці, і риба, і літак, і жирафа, все іржаве, облізле, крутилося повільно і рипіло, ми дивилися разом на це з дядею Льонею, не відводячи погляду, і я подумала, може, він бачить: там, на білому коні, маленька кучерява Анька з чорними від бруду п'ятами гордо сидить, дивиться прямо, завжди знає, що робити, і не розуміє жодних заборон. А може, й не бачить.

Коли карусель зупинилась, я – перш ніж піти геть і більше тепер точно ніколи уже не повернутися в парк біля військового містечка – сказала дяді Льоні, як і просила Ясмін Грінштейн: дякую.
